

ФІЛОСОФІЯ І ПСИХОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ

УДК 37.01:008
DOI: 10.33989/2226-4051.2021.23.238214

Мирослав Коваль, м. Львів
ORCID: 0000-0002-0662-862X
Андрій Литвин, м. Львів
ORCID: 0000-0002-7755-9780

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

В оглядовій статті проаналізовано особливості інформаційного суспільства як нового етапу еволюції соціального устрою на основі довгострокових тенденцій збільшення ролі інформації та знань, соціально-економічної та духовно-культурної реальності з домінуванням інформаційно-комунікаційних технологій, які діють у глобальних масштабах, що ідентифікується як суспільство знань. Висвітлено окремі проблеми освітнього процесу професійної підготовки фахівців на етапі становлення нової суспільної реальності, що має особливу психолого-педагогічну та соціокультурну спрямованість. Зроблено висновок про стратегічну роль інформатизації як провідного чинника модернізації освіти.

***Ключові слова:** інформаційне суспільство; освіта; інформатизація; модернізація; єдиний інформаційний освітній простір; інформаційно-освітнє середовище; професійна підготовка.*

Постановка проблеми. Визначальною характеристикою сучасного суспільства є його інформатизація, яка на зламі сторіч набула глобального характеру. Під її впливом відбуваються докорінні зміни в усіх царинах життя: культурі, науці, мистецтві, політиці, економіці, освіті тощо. Ці пертурбації такі глибокі та масштабні, а їх вплив настільки суттєвий, що теза про новий етап цивілізаційного розвитку є цілком аргументованою.

Природа інформаційної революції, котра швидко змінює світове співтовариство, ще до кінця не досліджена, однак її результати стають все більш вираженими. Стрімке зростання можливостей електронних інформаційних ресурсів, комп'ютерних мереж, засобів телекомунікації зумовили виникнення нових галузей науки і появу віртуального світу – кіберпростору.

Потужні можливості оперувати потоками даних за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) дають підстави стверджувати про «інформаційний вибух». Проте нарощення наукового потенціалу, зокрема індустрії нанотехнологій, удосконалення інформаційної інфраструктури і лавиноподібне зростання кількості інформації, що циркулює у світовому співтоваристві не є причиною якісно іншої соціальної організації. Новітній етап людської цивілізації – це передусім зростання інтелекту, перелам світобачення, менталітету людей, зміна соціально-культурних, виробничо-технологічних, морально-духовних постулатів. Це, безперечно, пов'язано з виникненням нової парадигми нашого розвитку.

Завдання сьогодення – проєктування інформаційних моделей існування людства і вирішення на цій основі проблем науки, освіти, галузей виробництва та сфери обслуговування, передбачення глобальних технологічних загроз та гарантування екологічної безпеки довкілля. Аби осмислити і побудувати цілісну картину світобачення та мати змогу діяти відповідно до неї, людина має одержати, перетворити, проаналізувати й упорядкувати безліч даних, сформувані власну позицію та певну систему цінностей за відповідними усталеними методологічними підходами і принципами. Це дає нагоду орієнтуватися в особистій інформаційній сфері, змінному професійному середовищі, а також загалом навколишньому інформаційному просторі, свідомо формуючи його та впливаючи на соціально-політичну, економічну, екологічну й інформаційну структури всього суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційні ресурси, взаємодії та процеси є предметом дослідження різних наук, передусім філософії, соціології, кібернетики, а також психології та педагогіки. Теоретичні засади інформаційних процесів вивчали дослідники таких наукових напрямів: соціології розуміння (М. Вебер, Г. Зіммель) і феноменології (М. Гайдеггер, Е. Гуссерль, А. Шюц, К. Ясперс); символічного інтеракціонізму (Г. Блумер, Ч. Кулі); теорії соціальної комунікації (Т. ван Дейк), постбіхевіоризму (П. Блау, Г. Хоманс) і структурного функціоналізму (Х. Лассуел, Т. Парсонс, Ю. Хабермас); постструктуралізму (Ж. Бодрійяр, Ж. Дерріда, Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко та ін.); теорії інформації та кібернетики (Н. Вінер, А. Колмогоров, Р. Хартлі, К. Шеннон). Дослідниками і розробниками концепцій

постіндустріалізму та інформаційного суспільства є: Г. Арон, З. Бжезинський (технотронне суспільство), Д. Белл, Ю. Габермас, Дж. Гелбрейт, Е. Гідденс, П. Дракер (суспільство знань), М. Кастельс, А. Кінг, Д. Лайон, М. Маклюен, Д. Мартін, Й. Масуда, Ф. Махлуп, Г. Молітор, Д. Несбіт, Т. Стоуньєр, Е. Тоффлер (концепція «третьої хвилі»), А. Турен, Ф. Уєбстер, Ю. Хаяші, П. Хіманен та ін. Цей далеко не вичерпний перелік науковців відображає невпинне зростання уваги до інформологічних теорій. Для модернізації системи освіти важливими є висновки, які одержали вчені всіх цих наукових галузей.

Зазначимо, що принципи, розроблені в кібернетиці та інформатиці, екстраполюючись зокрема на сферу освіти, виступають її системотвірними чинниками. Науково-технічний прогрес разом із демократизацією суспільних відносин викликали загальний інтерес до інформаційної взаємодії, електронних ресурсів і діджиталізації в педагогіці та освітній практиці. Центральні проблеми інформатизації освіти викладені в концептуальних роботах В. Бикова, В. Глушкова, Р. Гуревича, О. Єршова, М. Жалдака, К. Коліна, Г. Маккаллі, Ю. Машбиця, С. Мерфі, М. Моїсеєва, Є. Патаракіна, С. Пейперта, Т. Пломпа, О. Полат, Ю. Рамського, І. Роберт, Г. Сіменс, О. Спіріна та ін. У наукових публікаціях простежується думка, що комплексне впровадження ІКТ суттєво змінює як зміст, так і функції компонентів освітньої системи.

Мета статті – виявлення основоположних засад інформаційного суспільства, його базової інформаційної складової, аналіз феномена освіти в умовах формування єдиного інформаційного простору, ключових поглядів на процес інформатизації, які можуть бути покладені в основу конструювання інновацій і вдосконалення освітніх систем.

Методами дослідження є соціально-філософський і ретроспективний аналіз новітніх понять; порівняння та систематизація поглядів і підходів з окресленої проблеми; системно-структурний метод для обґрунтування зовнішніх і внутрішніх детермінант освіти в інформаційному суспільстві й узагальнення завдань упровадження ІКТ у практику професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо із соціально-філософських позицій генезу становлення концепції інформа-

ційного суспільства та проаналізуємо її сутність у розрізі модернізації вітчизняної освіти.

Усебічне науково-методологічне осмислення процесу інформаційної революції відбулося в межах теорій постіндустріалізму. Термін «постіндустріальне суспільство» увів у науковий обіг Д. Рісмен у 1958 р. У 1959 р. Д. Белл назвав постіндустріальним суспільство, у якому основною виробничою силою будуть наукомісткі технології, а його потенціал вимірюватиметься кількістю (обсягом) використовуваної інформації. Учений вважав комп'ютер «інструментом управління масовим суспільством, оскільки він є механізмом оброблення соціальної інформації, величезний обсяг якої росте майже експоненціально внаслідок розширення соціальних зв'язків» (Белл, 1986, с. 333). У 1973 р. вийшла його праця «Прихід постіндустріального суспільства» з обґрунтуванням нового принципу соціально-технологічної організації, за яким основний вплив на ухвалення рішень в усіх царинах (економічній, політичній і соціальній) чинять нові технології і новий клас фахівців-інтелектуалів. Таке бачення суспільства нового типу разом із розвитком ІКТ (програмного і технічного забезпечення) дало поштовх ретельним дослідженням інформологічного підходу.

У 1966 р. П. Дракер вперше застосував термін «суспільство знань», визначивши ним тип економіки, у якій знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво стає джерелом розвитку. При цьому суспільну цінність становить не сама інформація; значущою є кваліфікація, вміння, таланти людей, їхня компетентність. Збільшення вагомості інформаційної складової у професійних та інших функціях означає відносне зниження матеріальної. Сутнісне вираження нової епохи, її провідна ознака – зростання вартості інформації та наукових знань як об'єкта економічної ваги. Виникає тенденція, яка з часом зумовила принципово нову ситуацію в суспільному поділі на ринку праці.

Наприкінці ХХ ст. постало розуміння, що сьогочасне суспільство – це суспільство розумової праці, яке ґрунтується на новітніх знаннях, а нові ідеї, ноу-хау та стартапи, що будують бізнес на основі інновацій, є головним джерелом розвитку. Виник та успішно функціонує впливовий сектор, який використовує «новий спосіб домінування – створення й експлуатацію знань», що одержав назву «третьої хвилі» (Тоффлер, 2000). Однак

зазначимо, що представники постіндустріалізму розглядають наукову галузь відокремлено від виробництва й економіки, проголошують її автономність, вважають її розвиток передумовою нової соціальної організації. Водночас ця концепція, що спирається на тенденції суспільного розвитку, відображає лише поверхові уявлення. Наука (а разом із нею й освіта) ніколи не були і не можуть бути самодостатніми, цілковито незалежними від соціально-економічних реалій.

Учені вже понад півстоліття намагаються сформулювати, виявити детермінанти і дати найкраще визначення концепції новітньої суспільно-економічної формації: глобальне суспільство (*global society*), цифрове суспільство (*digital society*), суспільство мережевого інтелекту (*net-intellect society*), суспільство знань (*knowledge society, knowledgeable society, knowledge-value society*), суспільство навчання впродовж життя (*lifelong learning society*). Найбільшого розповсюдження набула дефініція «інформаційне суспільство» (*information society*), вперше запропонована ще в 60-х рр. ХХ ст.

Поклали початок цій теорії Ф. Махлуп у США, Т. Умесао й Ю. Хаяші в Японії. Найвагоміші положення інформаційного суспільства визначив К. Мей: новітні технології сприяють приходу нової ери, їх розвиток призведе до глобальної соціальної революції; формується «нова економіка», у якій ключова роль належить інформації, ідеям і знанням, а навички і розумові здібності фахівців стають їхніми найбільшими перевагами (Мей, 2004, с. 15-20). У 70-ті рр. відбулося злиття цих ідей із соціальними, психологічними, культурологічними засадами постіндустріалізму.

Таким чином, **інформаційне суспільство** (англ. *Information society*) – «соціологічна концепція постіндустріального суспільства; нова історична фаза розвитку суспільства, у якому виробництво, використання та споживання інформації стає визначальним способом діяльності в усіх сферах суспільного буття (економіці, політиці та культурі)» (Степаненко, 2006). Цей щабель розвитку сучасної цивілізації відзначається зростанням частки інфокомунікацій, інформаційних продуктів і послуг у валовому продукті, створенням глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення

їхніх соціальних та особистісних потреб в інформаційних продуктах і послугах. Нове суспільство є наслідком науково-технічної революції та базується на ІКТ, «інтелектуальних» системах, автоматизації та роботизації всіх сфер і галузей економіки й управління, єдиній інтегрованій системі зв'язку. Це забезпечує кожній особистості доступ до будь-якої інформації та знань (що закріплюється законодавчо) та зумовлює докорінні зміни в системі суспільних відносин.

Зауважимо, оскільки це важливо для психолого-педагогічних досліджень, що в межах теорії інформаційного суспільства існують дві протилежні думки. Згідно з першою – інформатизація суспільства становить безумовне соціальне благо: виникають принципово нові можливості для освіти і професійної діяльності, зростає рівень свободи й усвідомлення особистістю своїх можливостей, більш обґрунтованими і виваженими стають соціально-політичні рішення, які впливають на всі сфери життєдіяльності (Е. Тоффлер). Інформаційне суспільство зумовлює формування людини нового типу, більш гуманної, екологічно спрямованої (Й. Масуда). Завдяки цьому еволюція нашої цивілізації має змінитися на коеволюцію – обопільний розвиток людства та природи. Відповідно до іншого бачення інформаційне суспільство є за суттю маніпулятивним (Д. Лайон). Інформаційні технології справді дедалі ширше використовуються за допомогою мас-медіа владою та політичними силами, перетворюючись у політтехнології, а це призводить до того, що населення, виборці не усвідомлюють реального розподілу сил і контролю в суспільстві, стають мішенню для пропаганди і маніпуляцій (Литвин, 2011, с. 22). Нині, як відомо, за активністю в глобальній мережі щоденно спостерігають, фіксуючи: що ми купуємо, де перебуваємо в певний момент, із ким товаришуємо та про що спілкуємося, що переглядаємо, якою інформацією цікавимося, чи вчасно сплачуємо рахунки тощо. Потужні ІТ-корпорації Facebook, Google, гігант роздрібної торгівлі Amazon та інші ретельно відстежують своїх користувачів, пояснюючи це прагненням покращити послуги. Проте соціум загалом не знає, хто і для чого досліджує наші дії, збираючи персональні, часом конфіденційні дані. Це неминуча реальність життя у відкритому інформаційному світі.

Переважання інформаційної складової діяльності соціуму над усіма іншими її формами і компонентами вже стало очевидним. На думку М. Кастельса, термін *інформаційне суспільство* підкреслює роль інформації в найширшому значенні – як передавання знань. Завдяки новим технологічним можливостям, які весь час збільшуються, джерело продуктивності полягає в технології генерування знань, оброблення інформації та символічної комунікації. При цьому характерним для інформаційного способу розвитку є вплив знання на саме знання як основне джерело продуктивності діяльності особистості (Кастельс & Хіманен, 2006).

Проблематика інформаційного суспільства багатовимірною, комплексною й інтегративною. Її доцільно розглядати із системних позицій. Сутність і вплив інформаційного суспільства науковці досліджують у межах постіндустріальної, синергетичної та постмодерністської парадигм (Скородумова, 2009). Зокрема, з точки зору постмодернізму (Ж.-Ф. Ліотар), інформаційне суспільство є реалізацією провідних тенденцій розвитку людства, детермінованих відкиданням цінностей модерну. Однією з ключових тенденцій є перебудова традиційного соціуму, яка зумовлює ліквідацію ієрархічної системи цінностей, децентралізованість суспільних структур. Технологічний розвиток в інформаційну еру, на жаль, призвів до того, що розвиток науки визначають меркантильні інтереси, боротьба за фінансування, а не пошук істини.

На переконання В. Кременя, особливості постмодерністських інновацій передусім виявляються в царині науки й освіти. В освітянському просторі йдуть спроби пошуку нового сенсу педагогічної діяльності, які базуються на постмодернових підходах, адже колишня система норм і стандартів освіти вже не відповідає реаліям, а нова лише формується (Кремень, 2002, с. 13-14). Зазначимо, що постмодернізм протистоїть насамперед філософії холізму, яка абсолютизує принцип цілісності знання. Освіта, що базується на її постулатах, акцентує увагу не на фактах чи вміннях, які мають передаватися учням, студентам у процесі навчання, а прагне створити освітні спільноти, які стимулювали б креативність особистості в процесі її соціалізації. Мозаїчне сприйняття докільля не забезпечує людині цілісності освіти, а отже, й бачення світу, знайомить лише з «уламками»

культури. На противагу цьому, постмодерністська концепція ґрунтується на перебуванні людини в різних цілостях і фактично онтологічній неможливості замкнутися в межах лише однієї певної спільноти. Отже, постмодерністська освіта прагне не до жорсткої організації інформації, що транслюється майбутньому поколінню, а до сукупності курсів, проблем, інтерпретацій, інформальних занять тощо.

Від 90-х рр. ХХ ст. термін *інформаційне суспільство* набув широкого розповсюдження. ООН називає його формування «глобальним завданням нового тисячоліття». У 1994 р. Європейська Комісія (виконавчий орган ЄС) підготувала доповідь «Європа та глобальне інформаційне суспільство», у якій підкреслено визначальну роль ІКТ, подано основні визначення, характеристики й ознаки, запропоновано план дій щодо переходу до інформаційного суспільства. На цій основі у 2000 р. затверджено програму ЄС «Електронна Європа».

У липні 2000 р. на зустрічі лідерів країн, що входять у G8, було прийнято Маніфест про інформаційну революцію в економіці та фінансах, а також Окінавську хартію глобального інформаційного суспільства. Цей міжнародний нормативно-правовий документ є заклик до ліквідації на світовому рівні розриву щодо використання інформації і знань, які є життєво важливим стимулом розвитку економіки, а їх вплив стосується способу життя людей, їхньої освіти і роботи, а також взаємодії урядів і громадян (Окінавская хартія, 2000). Проголошено мету – вдосконалити нормативно-правову базу та зміцнити політику, яка має реалізувати економічну та фінансову стабільність, сприяти співпраці у сфері комунікаційних мереж і технологій та забезпечити загальний доступ і спільну участь держав у цьому процесі.

На Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства у 2003 р. (м. Женева) та у 2005 р. (м. Туніс) ухвалено стратегічні документи, у яких теж визнається провідна роль ІКТ у сучасному житті та потреба подолання глобальної цифрової нерівності, поширення доступу до Інтернету в країнах, що розвиваються (Підсумкові документи, 2006).

Згідно з індексом інформаційного суспільства 55 країн світу вважаються такими, що перейшли до нового суспільного ладу, в якому формується кардинально нова концепція професійної

діяльності та характеру виробничих відносин. В усіх країнах, що використовують ІКТ у національних інтересах (Євросоюзі, США, Канаді), розроблені та діють державні програми, спрямовані на інтегрування в глобальний інформаційний простір. Використання та розвиток ІКТ закладено в національних стандартах, концепціях розвитку. Сукупний аналіз публікацій дає змогу виявити основні характеристики інформаційного суспільства:

- розбудова всесвітньої інформаційної інфраструктури;
- масове застосування різного виду персональних комп'ютерів та інших пристроїв, підключених до інформаційно-телекомунікаційних мереж;
- підготовленість членів співтовариства до роботи з ІКТ і в мережі;
- нові форми і види діяльності у віртуальному просторі;
- можливість кожному швидко отримувати з глобальної мережі повну, точну та достовірну інформацію;
- практично миттєва комунікація з іншими користувачами;
- трансформація діяльності ЗМІ, їх інтеграція з Інтернетом, створення єдиного середовища поширення мультимедійних даних та їх потоків;
- відсутність географічних і геополітичних кордонів, формування міжнародного інформаційного права та законодавства (Закон України, 1998).

Людство вступило в епоху високих технологій, відкритих інформаційних ресурсів, якій притаманна інтелектуалізація та індивідуалізація всіх видів діяльності. Економіки розвинених країн спираються на знання (*knowledge based*). Згідно з концепцією сталого розвитку освіта, як і засвоєння культури загалом, є процесом накопичення «людського капіталу». Інформація та знання стають ключовим, критично важливим джерелом інновацій та новітньої соціальної організації. Це дало змогу модернізувати процеси генерування знань і засобів комунікації тих держав, де успішно формується інформаційне суспільство (Японія, США, скандинавські країни). ІТ-індустрія охоплює 9 млн. висококваліфікованих фахівців більш ніж 4 тис. установ і компаній, а її внесок у світову економіку становить понад 1 трлн. доларів на рік.

Становлення інформаційного суспільства зумовлює перебудову його структур, зміну домінант соціального й особистого

життя. І хоча процес упровадження та використання ІКТ впливає передусім на суттєве зростання ролі знань, які відіграють найвагомішу роль, він торкається також духовного, соціального та культурного піднесення (Теплицький & Семеріков, 2005, с. 80).

В умовах інформаційної революції «людина і суспільство повсякчас мають справу з: новими знаннями і виробничими технологіями; новими інструментами і матеріалами; новими вимогами до якості виробничої діяльності; новими регулятивними нормативами і механізмами; новими способами передавання інформації; новим соціальним і культурним середовищем, у якому розгортається їх суспільна та індивідуальна життєдіяльність» (Кремень, 2003, с. 151). Стан суспільства, коли «інформаційно-комунікаційні технології поступово, активно і невпинно вкраплюються та інтегруються в усі сфери діяльності людини і суспільства, стають потужним каталізатором і визначальним джерелом їх об'єктивного розвитку», називають інформатизацією (Биков, 2003, с. 502). Це системний інтелектуально-матеріальний процес, що полягає у проєктуванні та створенні комплексної інфраструктури засобів пошуку, збереження, опрацювання, передавання та використання інформації, яка є стратегічним ресурсом.

Інформатизація (англ. *Informatisation*) – це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, спрямованих на задоволення інформаційних потреб, реалізацію прав громадян і суспільства шляхом розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та технологій, побудованих на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки (Закон України, 1998). Як важливе науково-технічне та соціально-економічне завдання, інформатизація полягає у створенні системи продуктивного забезпечення всіх видів діяльності достовірною, своєчасною та вичерпною інформацією, формування умов для оперативного, ґрунтовного, всебічного аналізу різноманітних процесів і явищ, прогнозування їх розвитку, передбачення наслідків ухвалених рішень (Поясок, 2009, с. 79).

Світовий досвід показує, що успішна побудова інформаційного суспільства залежить від ефективності інформатизації усіх сторін суспільного життя. Так, розвиток усіх без винятку галузей економіки нині безпосередньо залежить від рівня

інформаційної підтримки. А це значною мірою залежить від кваліфікації кадрів, зокрема їхньої інформаційної компетентності, яку формує система професійної підготовки. Тому вкрай важливим є забезпечення взаємозв'язку та взаємовпливу ІКТ у науці, виробництві, сфері послуг та освіті (Литвин, 2011, с. 31). Це потребує застосування в освіті потенціалу новітніх технологій, тобто її інформатизації.

За визначенням С. Гончаренка, *«інформатизація освіти* в широкому розумінні – комплекс соціально-педагогічних перетворень, пов'язаних з насиченням освітніх систем інформаційною продукцією, засобами й технологією, у вузькому – впровадження в заклади системи освіти інформаційних засобів, що ґрунтуються на мікропроцесорній техніці, а також інформаційної продукції і педагогічних технологій, які базуються на цих засобах» (Гончаренко, 1997, с. 149). В. Биков слушно визначає інформатизацію освіти як упорядковану «сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на задоволення освітніх інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу і тих, хто цей процес забезпечує», а комп'ютеризацію освіти – як базову складову «процесу її інформатизації, яка пов'язана із створенням інформаційно-комунікативного навчального середовища, формування його загальносистемних програмно-технічних комп'ютерних елементів – комп'ютерних і комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання, комп'ютерних мереж і засобів телекомунікації, в тому числі в межах глобальних комп'ютерних мереж, забезпечення можливості їх експлуатації, обслуговування, оновлення і розвитку» (Биков, 2003, с. 502-503). Таким чином, інформатизація пропонує освіті методологію та методику розроблення та застосування ІКТ, спрямованих на реалізацію психолого-педагогічних завдань навчання, виховання, професійної підготовки й управління цими процесами. Освіта сьогодення найчастіше пов'язується з тими інформаційними можливостями, які дають їй змогу бути доступною, ефективною, неперервною, практико орієнтованою, технологічною, мобільною та дистанційною.

Традиційно педагогічна робота в системі освіти будувалася на ґрунті попереднього досвіду людства. Нині на перший план

виступає завдання випереджувального, прогностичного формування інтегрованих компетентностей із метою підготовки до подальшої швидкозмінної професійної діяльності. Цим пояснюється тенденція до впровадження в освітній процес ІКТ та електронних ресурсів, комп'ютерного моделювання, віртуального проектування, тренінгів, кейсів, ділових ігор тощо. Для галузі освіти важливе виникнення нового стилю пізнання, зростання місії знань у науковій і пізнавальній сфері, суттєві зміни в системі формування знань, умінь і навичок, в основі яких – поява й утвердження компетентнісного підходу. Глибокі зміни пов'язані з технологізацією знань, комерціалізацією його продуктів, глобалізацією інформаційних потоків і ресурсів (Коломієць, 2007, с. 38).

Отже, інформатизація освіти – обов'язковий компонент розвитку інформаційного суспільства, який полягає в широкомасштабному застосуванні в усіх ланках освітньої галузі комп'ютерних систем та автоматизованих комплексів на їх основі задля підвищення ефективності діяльності суб'єктів навчання, звільнення від рутинних, нетворчих операцій, забезпечення можливостей цілеспрямованого використання всієї накопиченої цивілізацією інформації, активізації духовного життя тощо (Литвин, 2011, с. 34).

Учені різних напрямів науки й надалі приділяють значну увагу феноменові інформації та процесам, які з нею пов'язані (когнітивним, комунікаційним, соціальним тощо). Безперечно, представники педагогічної науки теж не стоять осторонь. Урешті-решт, дидактика завжди приділяла увагу інформаційним ресурсам і процесам, які відбуваються в межах загальної освіти і професійної підготовки. Однак в інформаційному суспільстві змістове навантаження на особистість в освітньому процесі безперервно зростає. Це потребує нових теоретичних підходів і технологічних рішень щодо інтенсифікації та оптимізації педагогічної взаємодії із залученням можливостей і використанням переваг ІКТ в освітньому середовищі, яке впливає на результати навчання. Значні труднощі становить відсутність єдиної, уніфікованої теорії інформаційних процесів у освіті.

Науковці пропонують розглядати *інформатизацію освіти* як трансфер-інтегративну галузь наукового знання, оскільки вона забезпечує перенесення (трансфер) наукових ідей в освітню

галузь, у якій утворюється нова, інтегративна науково-практична зона, що поєднує елементи, які виникли внаслідок перенесення. Ця трансфер-зона є інноваційною галуззю наукового знання, яка з'явилася у традиційній педагогічній науці у зв'язку з необхідністю вирішення низки завдань, привнесених з упровадженням ІКТ, та практичної реалізації відповідних переваг (Роберт, 2010, с. 18-19).

Тобто, інформатизацію освіти закономірно вважають новою галуззю педагогічного знання, яка охоплює підсистеми навчання, виховання, розвитку та інтегрує психолого-педагогічні, соціально-педагогічні, організаційно-управлінські, фізіолого-гігієнічні, методико-технологічні дослідження, забезпечує сферу освіти методологією, теорією та технологією вирішення низки проблем і завдань (Роберт, 2010, с. 15-17). Це неперервний процес, пов'язаний з об'єктивним зростанням значення та ступеня впливу інтелектуальних видів діяльності особистості на всі елементи суспільного життя. Інформатизація – не лише наслідок, а й стимул подальшого розвитку ІКТ в освіті. Вона дає змогу модернізувати цілі, зміст, методи і форми навчання; сприяє розкриттю індивідуальних здібностей учнів і студентів та становленню їхніх особистісно-ділових і професійно важливих якостей; формуванню в них прагнення та готовності до самовдосконалення; забезпечення цілісності сформованих компетентностей, нерозривного взаємозв'язку гуманітарних, природничих, технічних знань із творчими нахилами; динамічному оновленню змісту, методів і технологій навчання, виховання та професійної підготовки (Співаковський, 2004, с. 26).

Новітні технології суттєво впливають на всі аспекти і напрями діяльності закладів освіти. Засоби візуалізації, віртуальна реальність, хмарні обчислення, штучний інтелект, Інтернет речей та Інтернет людей і багато інших реалій докорінно змінюють структуру освіти, а також психолого-педагогічні вимоги до середовища професійної підготовки. Динамічно розвиваються соціальні мережі та сервіси, зростає віртуальне спілкування, цифрові технології створюють нові умови і чинники для всебічної соціалізації та мобільності користувачів. Реалізація можливостей взаємодії з освітньою метою, зокрема, дистанційного навчання дає змогу успішно застосувати потенціал ІКТ під час віддаленого навчання в умовах карантину, пов'язаного з пандемією коронавірусної хвороби (COVID-19). Усе це спонукає

розглядати потенціал ІКТ не лише для інтенсифікації освітнього процесу, а для вдосконалення різних функцій і структур закладу освіти задля обміну даними і ресурсної підтримки загальної та професійної підготовки фахівців (Коваль, 2019, с. 30-31). Йдеться про формування інформаційно-освітнього середовища.

Процес інформатизації вітчизняної освіти закономірно розглядають як вагомий чинник підвищення якості підготовки виробничого персоналу та передумову інтегрування України в європейський простір. Однак зауважимо, що за допомогою Інтернету та інших засобів ІКТ, безперечно, розширюється розмаїття та кількість засвоєних учнями і студентами відомостей. Проте далеко не завжди це зумовлює розвиток спроможності особистості до логічного мислення й опанування знань і вмінь, що мають смислове навантаження та нерозривно пов'язані зі здатністю їх практичного, самостійного застосування у складних ситуаціях. Секрет здобуття якісно нового рівня освіти криється не в технічних засобах опрацювання інформації, а в соціалізації та акультурації особистості, тобто перетворення інформації у форму соціально-культурної взаємодії та комунікації, завдяки оволодінню випускниками соціально-культурним сенсом, характерним для сучасності (Левко, 2017).

Отже, обов'язковою передумовою формування інформаційного суспільства як нового етапу еволюції соціального устрою на основі довгострокових тенденцій збільшення ролі інформації та знань, всебічної діджиталізації, а також споживання та продукування інформаційних ресурсів у різних сферах життєдіяльності за допомогою ІКТ, які діють у глобальних масштабах, є широке запровадження в освітню галузь ІКТ і створення на їх основі комплексного, високорозвиненого інформаційно-освітнього середовища закладу освіти.

Нині необхідно зосередити зусилля на побудові цілісної теорії, яка покликана формалізувати поняття інформаційного простору та інформаційно-освітнього середовища, оптимізувати інформаційні процеси і трансакції в найрізноманітніших складових освітньої діяльності, унормувати інформаційні ресурси та електронні засоби, що використовуються закладами освіти усіх рівнів. Це допоможе пришвидшити підготовку фахівців, компетентних у застосуванні сучасних методів і технологій продуктив-

ної діяльності в інформаційному суспільстві. (Прогностичні напрями інформатизації освіти див. Литвин, 2011; Коваль, 2019).

Висновки. Концептуальні засади модернізації освіти базуються на методологічних основах нової формації – інформаційного суспільства. Виникнувши як суто прагматична концепція, ця ідея, що мала на меті задоволення потреби людства в інформаційних ресурсах (прагматичний аспект), нині знайшла відображення у ставленні людей до власної освіти, праці, соціальної активності, взаєминах у соціальних групах і професійній взаємодії тощо (соціологічний аспект). На початку ХХІ ст. яскраво вираженою є спрямованість інформатизації на цінності, які відповідають особистим запитам, задовольняють прагнення особистості, відповідають утилітарним вимогам і нормам у виробничій царині та сфері послуг.

Сукупний аналіз публікацій, присвячених теоретико-методологічним засадам становлення інформаційного суспільства дає підстави для висновку про стратегічну роль інформатизації як провідного чинника модернізації освіти та науки. Провідним напрямом інформатизації суспільства є широке впровадження ІКТ в освітню галузь із метою навчання ефективного використання інформації та знань. Водночас сталий розвиток людства та задоволення його зростаючих інформаційних потреб суттєво залежить від діяльності педагогічних працівників, якості освіти, формальних і сутнісних характеристик загальної та професійної підготовки членів соціуму.

Перехід людства до суспільного устрою, що базується на виробництві знань, пов'язаний із різким зростанням значення та доступності освіти, що веде до якісних змін соціальної структури. Це висуває нові вимоги до системи освіти, змінюючи парадигму педагогічної науки, зміст і механізми освіти, центром якої стає особистість з її ідеалами і прагненнями. Інформатизація освітнього процесу уможливорює підготовку молоді, максимально наближену до реалій життя в умовах глобального інформаційного суспільства. На погляд науковців і практиків, це сприятиме більш ефективному використанню інформаційних, енергетичних, трудових ресурсів для підвищення якості професійної підготовки.

ІКТ стали потужним генератором культурних зрушень та інновацій. Однак у психолого-педагогічній науці поки що закладено лише основу, концептуально-методологічну базу дослідження інформаційних ресурсів і процесів, які відбуваються

в межах освітньої системи, розроблення та впровадження дійсно ефективних комп'ютерно-орієнтованих освітніх технологій. На наш погляд, розроблення та застосування єдиного наукового апарату дасть змогу виявити сутнісні характеристики процесу інформатизації, умови його перебігу, шляхи оптимізації, а також розробити інструменти моніторингу інформаційних потоків у освіті, зокрема професійній. Інформатизація має розглядатися як процес створення єдиного інформаційного освітнього простору, який забезпечить доступність і ефективність використання, інтеграцію та уніфікацію ресурсів інформаційно-освітнього середовища для всіх рівнів, ланок і закладів системи освіти.

Перспективи подальших досліджень. Пошук нових концептуальних і методичних рішень із метою випереджального розвитку професійної освіти і формування відповідної освітньої політики потребує створення концептуальних теорій застосування ІКТ, обґрунтування умов їх реалізації та критеріїв вимірювання ефективності. Комплексний підхід до проблеми інформатизації освіти, реалізація відповідних державних програм, упровадження інноваційних методів і технологій навчання покликані вирішити проблеми випереджувальної підготовки кадрового потенціалу майбутнього інформаційного суспільства.

Список використаної літератури

- Белл, Д. (1986). Социальные рамки информационного общества. В Гуревич П. С. (Ред.). *Новая технократическая волна на Западе.* (с. 330–342). Москва: Прогресс.
- Биков, В. Ю. (2003). Інформатизація загальноосвітньої і професійно-технічної школи України: концептуальні засади і пріоритетні напрямки. Левовицький Т., Вільш І., Зязюн І., Ничкало Н. (Ред.). *Професійна освіта: педагогіка і психологія.* (4, с. 501–514). Ченстохова; Київ: Вид-во Вищої педагогічної школи в Ченстохові.
- Гончаренко, С. (1997). *Український педагогічний словник.* Київ: Либідь.
- Закон України «Про Національну програму інформатизації». ст.181 (Зміни від 13.04.2020 № 554-IX). (1998). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>
- Кастельс, М. & Хіманен, П. (2006). *Інформаційне суспільство та держава добробуту: фінська модель.* Київ: Ваклер.
- Коваль, М. С. (2019). *Система професійної підготовки майбутніх працівників ДСНС України в інформаційно-освітньому середовищі закладу вищої освіти:* монографія. Львів: ПАІС.
- Коломієць, А. М. (2007). *Інформаційна культура вчителя початкових класів:* монографія. Вінниця: ВДПУ.
- Кремень, В. (2002). Сучасна філософія освіти і педагогічна наука. *Педагогіка і психологія професійної освіти, 4,* 11–20.
- Кремень, В. Г. (Ред.). (2003). *Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз.* Київ: Наук. думка.
- Литвин, А. В. (2011). *Інформатизація професійно-технічних навчальних закладів будівельного профілю:* монографія. Львів: Компанія «Манускрипт».

- Левко, А. И. (2017). Система образования в современном информационном обществе. *Философия и гуманитарные науки в информационном обществе*, 3, 42–53.
- Мей, К. (2004). *Інформаційне суспільство. Скептичний погляд*. Київ: К.І.С.
- Окинавская хартия глобального информационного общества. (2000). *Дипломатический вестник*, 8, 51–56. Взято з http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_163
- Підсумкові документи Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (2006). Взято з http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=61592
- Поясок, Т. Б. (2009). *Система застосування інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх економістів*. Кременчук: ПП Щербатих О. В.
- Роберт, И. В. (2010). Информатизация образования как трансфер-интегративная область научного знания. *Проблемы современного образования*, 2, 13–29.
- Скородумова, О. Б. (2009). Отечественные подходы к интерпретации информационного общества: постиндустриалистская, синергетическая и постмодернистская парадигмы. *Знание. Понимание. Умение: информационный гуманитарный портал*, 4. Взято з <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/4/Skorodumova/>.
- Співаковський, О. В. (2004). *Теоретико-методичні основи навчання вищої математики майбутніх вчителів математики з використанням інформаційних технологій*. (Дис. д-ра пед. наук). Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ.
- Степаненко, В. П. (2006). Інформаційне суспільство. В Дзюба І. М., Жуковський А. І., Железняк М. Г. та ін. (Ред.). *Енциклопедія Сучасної України*: електронна версія. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Взято з: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12462
- Теплицький, І. О. & Семеріков, С. О. (2005). Інформаційне суспільство: гуманістичний аспект. *Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*, 2 (9), 79–88.
- Тоффлер, Е. (2000). *Третя хвиля*. Київ: Всесвіт.

Myroslav Koval, Andrii Lytvyn

INFORMATION SOCIETY AND PROFESSIONAL EDUCATION

The review article analyzes the features of the information society as a new stage in the evolution of the social system based on trends in the increasing role of information and knowledge, socio-economic and spiritual, cultural reality with the dominance of information and communication technologies operating globally. The conclusion is made about the strategic role of informatization as a leading factor in the modernization of education and science. Mankind's transition to a social system based on the production of knowledge is associated with a sharp increase in the importance and accessibility of education, which leads to qualitative changes in the social structure. It puts forward new requirements for the education system, changing the paradigm of pedagogical science, the content and mechanisms of education, the center of which is the individual. The informatization of the educational process makes it possible to make the training of young people as close as possible to the realities of life in a global information society. It will contribute to more efficient use of information, energy, and labor resources to improve the quality of training.

However, psychological and pedagogical science has laid only the foundation so far, the conceptual and methodological basis for the study of information resources and processes occurring within the educational system, the development, and implementation of effective computer-oriented educational technologies. In our opinion, the development and application of a holistic scientific apparatus will make it possible to identify the essential characteristics of the informatization process, the conditions of its course, ways of optimization, as well as to develop the tools for information flow monitoring in education. Informatization should be considered as a process of creating a unified information educational space ensuring the availability and efficiency of use, integration, and unification of the resources of the information and educational environment for all the institutions of the education system.

Keywords: *information society; education; informatization; modernization; unified information educational space; information and educational environment; professional training.*

References

- Bell, D. (1986). Sotsialnye ramki informatsionnogo obshchestva [The social framework of the information society]. In P. S. Gurevich (Ed.). *Novaya tekhnokraticheskaya volna na Zapade*. (pp. 330–342). Moscow: Progress. [in Russian].
- Bykov, V. Yu. (2003). Informatyzatsiia zahalnoosvitnoi i profesiino-tekhnichnoi shkoly Ukrainy: kontseptualni zasady i priorityetni napriamky [Informatization of secondary and vocational schools of Ukraine: conceptual principles and priority areas]. In Levovytskyi T., Vilsh I., Ziaziun I. & Nychkalo N. (Eds.). *Profesiynna osvita: pedahohika i psykhohohiya*. (Vol. 4, pp. 501–514). Cherkashchyna; Kyiv: Publishing House of the Higher Pedagogical School in Cherkashchyna. [in Ukrainian].
- Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii» [Law of Ukraine "On National Informatization Program"]. st.181 (zminy vid 13.04.2020 № 554-IX). (2021). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Castells, M. & Himanen, P. (2006). *Informatsiynne suspilstvo ta derzhava dobrobutu: finska model [Information society and welfare state: Finnish model]*. Kyiv: Vakler. [in Ukrainian].
- Koval, M. S. (2019). *Systema profesiinoi pidhotovky maibutnikh pratsivnykiv DSNS Ukrainy v informatsiino-osvitnomu seredovyshchi zakladu vyshchoi osvity [The system of professional training of future employees of the SES of Ukraine in the information and educational environment of higher education]: monohrafiia*. Lviv: PAIS. [in Ukrainian].
- Kolomiyets, A. M. (2007). *Informatsiynna kultura vchytelya pochatkovykh klasiv [Information culture of primary school teachers]: monohrafiia*. Vinnytsia: VDP. [in Ukrainian].
- Kremen, V. (2002). Suchasna filosofii osvity i pedahohichna nauka [Modern philosophy of education and pedagogical science]. *Pedahohika i psykhohohiya profesiynnoi osvity*, 4, 11–20. [in Ukrainian].
- Kremen, V. H. (Ed.). (2003). *Neperervna profesiina osvita: filosofii, pedahohichni paradyhmy, prohnoz [Continuing professional education: philosophy, pedagogical paradigms, forecast]*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Lytvyn, A. V. (2011). *Informatyzatsiia profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv budivelnoho profilu [Informatization of vocational schools of construction profile]: monohrafiia*. Lviv: Kompaniya «Manuskrypt». [in Ukrainian].
- Levko, A. I. (2017). Sistema obrazovaniya v sovremennom informatsionnom obshchestve [The educational system in the modern information society]. *Filosofiya i gumanitarnyye nauki v informatsionnom obshchestve*, 3, 42–53.
- May, K. (2004). *Informatsiine suspilstvo. Skeptychnyi pohliad [Information society. A skeptical look]*. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
- Okinavskaya khartiya globalnogo informatsionnogo obshchestva [Okinawa Charter for the Global Information Society]. (2000). *Diplomaticheskyy vestnik*, 8, 51–56. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_163 [in Russian].
- Pidsumkovi dokumenty Vsesvitnogo samitu z pytan informatsiinoho suspilstva [Final documents of the World Summit on the Information Society]* (2006). Retrieved from http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=61592 [in Ukrainian].
- Poyasok, T. B. (2009). *Systema zastosuvannya informatsiinykh tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh ekonomistiv [The system of application of information technologies in professional training of future economists]*. Kremenchuk: PP Shcherbatykh O.V. [in Ukrainian].

- Robert, I. V. (2010). Informatizatsiya obrazovaniya kak transfer-integrativnaya oblast nauchnogo znaniya [Informatization of education as a transfer-integrative area of scientific knowledge]. *Problemy sovremennogo obrazovaniya*, 2, 13–29. [in Russian].
- Skorodumova, O. B. (2009). Otechestvennyye podkhody k interpretatsii informatsionnogo obshchestva: postindustrialistskaya. sinergeticheskaya i postmodernistskaya paradigmy [Domestic approaches to the interpretation of the information society: postindustrialist, synergetic and postmodernist paradigms]. *Znanie. Ponimanie. Umenie: Informatsionnyy gumanitarnyy portal*, 4. Retrieved from <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/4/Skorodumova/> [in Russian].
- Spivakovskyy, O. V. (2004). *Teoretyko-metodychni osnovy navchannya vyshchoi matematyky maibutnikh vchyteliv matematyky z vykorystanniam informatsiinykh tekhnolohii* [Theoretical and methodological bases of teaching higher mathematics to future teachers of mathematics with the use of information technology]. (Doctoral dissertation). Natsionalnyi pedahohichnyi un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv. [in Ukrainian].
- Stepanenko, V. P. (2006). *Informatsiine suspilstvo* [Information society]. In Dzyuba I. M., Zhukovskiy A. I., Zhelezniak M. H. and others. (Eds.) *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy: electronic version*. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen' NAN Ukrainy. Retrieved from http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12462 [in Ukrainian].
- Teplytskyy, I. O. & Semerikov, S. O. (2005). Informatsiine suspilstvo: humanistychnyi aspekt [Information society: humanistic aspect.]. *Kompiuterno-orientovani systemy navchannia*, 2 (9), 79–88. [in Ukrainian].
- Toffler, E. (2000). *Tretia khvyliya* [The third wave]. Kyiv: Vsesvit. [in Ukrainian].

Одержано 06.04.2021 р.

УДК 069.12:37.043.2-056.2/3
DOI: 10.33989/2226-4051.2021.23.238221

Наталія Філіпчук, м. Київ
ORCID: 0000-0002-1023-923X
Зоряна Удич, м. Тернопіль
ORCID: 0000-0003-2124-2263

СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ МУЗЕЙНО-ОСВІТНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті обґрунтовується доцільність соціальної взаємодії музею; визначається навчальна функція як пріоритетна; проаналізовано зарубіжний досвід; ключові складники музейної педагогіки (місія, візія, цінності), які конкретизуються у стратегії розвитку музейного закладу. Актуалізовано ідею реалізації музеями затребуваних суспільством проєктів. Запропоновано інклюзивні підходи до організації доступного музейного середовища.

Ключові слова: музейна педагогіка; музейно-освітня взаємодія; інклюзивний аспект музейного закладу; підготовка працівників музейної сфери.